

VIRÁGHNÉ HORVÁTH ERZSÉBET

tanszékvezető főiskolai docens

Tessedik Sámuel Főiskola

Kőrös Főiskolai Kar

Békéscsaba

Az élő múlt

– SZABÓ JÓZSEF: KOPPÁNY MENTI TÁJSZÓTÁR, SZEKSZÁRD, 2000. –

(Lektor: *Deme László*, szerkesztő: *Gaál Attila*)

A kötet szerzője arra vállalkozik, hogy a megállíthatatlanul robogó időből kiszakítsa azt az időszakaszt, amelyből nagyszüleink, szüleink s a mi anyanyelvünk is fakad, ahonnan nyelvi szemléletünk, gondolkodási formáink származnak, ahol a világ és önmagunk megnevezésének első szavait megtanultuk.

Ez a nyelvi közeg az otthoné, a lokalitásé, a falué s részben már a múlté.

Manapság nem divat hátrafelé nézni, a multikulturális társadalom csak előre, a jövőbe szeret tekinteni, s feledni látszik gyökereit; pedig e nélkül arra sem fog emlékezni, honnan jött, honnan indult, s lehet, hogy az előrefutás irányait is rosszul jelöli meg.

Valószínűleg mindnyájan valamilyen helyi nyelvváltozatot, nyelvjárást tanultunk meg elsőként, amely az első megtanult nyelvet is jelentette életünkben. Ezzel együtt szocializálódtunk egy „anyatársadalom” lokális világába, kultúrájába, világképébe; ez volt a világgal történő első „integráció” is.

Ezért fontos ma is egy Koppány menti tájszótár megjelenítése, mert ráébreszt bennünket arra, hogy milyen nyelvi világból jöttünk, hogy hova tartozunk. Értékeinek nem ismerése, sőt, talán kirekesztése és elvetése önmagunk kirekesztéséhez és elvesztéséhez, nyelvi identitásunk megrendüléséhez, végső soron nemzeti jellegünk elvesztegetéséhez vezethet.

A Koppány menti tájszógyűjtés üzenete elsősorban ez. A szerző több évtizedes gyűjtőmunkájának eredményét veheti kézbe az olvasó. Külső-Somogy három falujának (Nagykőnyi, Értény, Koppányszántó), illetve tájegységének nyelvi anyaga elsősorban a hagyományos paraszti világ szókincsét mutatja be. Ez azért fontos, mivel sem néprajzi, sem dialektológiai szempontból a szakudományi kutatás nem érintette e tájegység nyelvjárási állapotának a feltárását, pedig „a vidék viszonylagos zártsága következtében szokásaiban, anyagi kultúrájában és nyelvében egyaránt sok archaikus vonást őrzött meg napjainkig” – írja a szerző.

A szócikkek a szakirodalmi gyakorlat szerint épülnek fel: a köznyelvi lexémát követi a nyelvjárási szóalak, majd a szófaji megjelölés és a stílusminősítés, végül a tájszó jelentése és példamondatba foglalása. Ez azért is fontos, mivel azt a beszédhelyzetet, szociokulturális attitűdöt is felidézti, amelyben használták. Az adott szó néprajzi vonatkozásai, ezek magyarázata is esetenként szükségesnek bizonyult (pl. zsúp ~ zsupp, üllő ~ üllő, tokány, sarjánka ~ surgyánka, rozs, pörkölt-torta ~ pörkölttorta, pillézés, peckózás ~ pëckózás, ónyaöntés, nyomtatás, lidérc ~ ludvérc, krumpligánica, kötél, kottyolás ~ kottyulás, korbácsolás ~ korbáncsullás, hurkattáncolás ~ hurkattáncolás, blinckézés ~ brinckézés, apacsolás ~ apacsullás stb.). A néprajzi háttér főlvázolása különösen azért érdekes, mert módot nyújt arra, hogy egy más tájegységről származó olvasó összevetesse saját tapasztalataival, a szó használati körének esetenként eltérő módosulásaival, azokkal a szokásrendekkel, amelyeket gyermekkorából, múltjából öriz, de mára már saját életmódjához sem feltétlenül kötődik.

A szótár kulturális időutazás. Még tudjuk, mi a zsúp, az apacsolás; talán még ma is fogyasztunk krumpligánicát és pörkölttortát. Ha életvitelünk már más is, de tudásunkban, kultúránkban, ízlésünkben, öltözködésünkben, nyelvünkben őrizzük az előttnk élők életét, életünkben az ő életüket. Az élő múlt teremthet folytonosságot nemzedékek, a nemzet múltja és jelene közt. Ezért fontos kiadvány Szabó József (Szegedi Egyetem) könyve, a Koppány menti tájszótár 2001-ben is.